

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-105>

УДК 338.24.65.012

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF THE IMPACT OF THE BUSINESS ACTIVITY OF ENTERPRISES ON THE LABOR MARKET OF UKRAINE

Шайда Оксана Євдокимівнакандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1666-0436>**Косовська Віра Василівна**кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»;
Державна установа «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6627-1856>**Shaida Oksana**

Lviv Polytechnic National University

Kosovska ViraLviv Polytechnic National University;
State Institution

“M.I. Dolishniy Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine”

В сучасних умовах, коли Україна зіштовхнулася з військовими викликами, питання підтримки та розвитку підприємницької активності стає надзвичайно актуальним. Війна суттєво вплинула на економічні процеси в країні, що призвело до зміни регіональної структури бізнесу, розподілу ресурсів та зайнятості. У статті розглянуто регіональні особливості підприємницької активності в Україні. Для глибокого розуміння цих змін було застосовано методи кластерного аналізу, що дозволили групувати регіони за рівнем підприємницької активності та визначити основні фактори, що впливають на динаміку розвитку кожного з них. При проведенні аналізу використано пакет прикладних програм STATISTICA, зокрема його модуль “Cluster analysis”. Для проведення кластерного аналізу використано такі показники, як кількість активних підприємств, кількість вакансій та фінансовий результат. Метою дослідження є не лише аналіз поточної ситуації, але й виявлення потенціалу для розвитку регіонів з різними рівнями підприємницької активності, що є важливим для формування стратегії відновлення та підвищення конкурентоспроможності економіки України.

Ключові слова: підприємницька активність, регіони України, кластерний аналіз, ринок праці, зайнятість, кількість підприємств, фінансові результати.

In modern conditions, when Ukraine has faced military challenges, the issue of supporting and developing entrepreneurial activity becomes extremely urgent. The war significantly affected economic processes in the country, which led to changes in the regional structure of business, resource distribution, and employment. The article highlights the regional peculiarities of entrepreneurial activity in Ukraine. For a deeper understanding of these changes, cluster analysis methods were applied, which made it possible to develop the main groups of regions that differ in the level of economic activity. The study is based on three key indicators: the number of operating enterprises, the number of vacancies posted on the Work.ua website, and the financial result before taxation. Data for analysis were standardized taking into account the elimination of the influence of different units of measurement, which allowed to compare indicators between regions. Based on the conducted cluster analysis, the regions of Ukraine were divided into three groups, which made it possible to better understand how the war affected different regions and their economic activity. The first cluster was formed by the Kyiv region, which demonstrates the highest results in all selected indicators. negative of martial law and missile threats, the capital region has retained a strong entrepreneurial potential, manifested in the largest number of active enterprises, high employment levels and significant financial results. It is about the adaptation of business to new realities and the ability of entrepreneurs

to respond to the challenges of wartime. The second cluster includes Dnipropetrovsk, Lviv, and Odesa regions. These regions are also characterized by a high level of entrepreneurial activity, which is due to their advantageous geographical location and the availability of economic resources. Dnipropetrovsk region is a large industrial center with developed mining and metallurgical sectors. The Lviv region has a developed infrastructure, transport and tourism industries, and active economic ties with the European Union, which contributes to maintaining a stable business climate. The Odesa region, as a key port region, has lost a lot due to the port blockade and remains the logistics and agricultural center of Ukraine. The third cluster unites the rest of the regions that have lower indicators of entrepreneurial activity. Among them are regions that have suffered from direct military actions, in particular Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhya, Sumy, Kharkiv, and Kherson regions. In these regions, a significant reduction in the number of vacancies, and enterprises and significant financial losses was recorded. Other regions, such as Zakarpattia, Ternopil, and Ivano-Frankivsk, are characterized by a lower level of industrialization and depend on the agricultural or tourism sectors, which are less resilient to economic shocks in wartime. The results of the analysis show that entrepreneurial activity in Ukraine has significant regional differences, which were exacerbated in the war. Relatively high level of population activity in regions with developed industry, favorable location and opportunities for foreign trade. At the same time, regions that are in a war zone or have a less developed economy face great difficulties, including business outflows, reduced employment and losses. The obtained data can be useful for state authorities when developing a program to support and stimulate entrepreneurial activity in different regions of the country, especially in those affected by the war. The cluster approach makes it possible to identify areas that need additional resources for recovery, as well as regions with high potential for further development, which can become drivers of the recovery of Ukraine's economy after the war.

Keywords: entrepreneurial activity, regions of Ukraine, cluster analysis, labor market, employment, number of enterprises, financial results.

Постановка проблеми. Протягом останніх років в Україні суттєво змінилась підприємницька активність регіонів. Здебільшого це пов'язано з військовими діями, які проводиться на території України. Війна значно вплинула на обсяги виробництва та попиту на різноманітну продукцію. У результаті ділова активність підприємств у певних частинах регіонів помітно знизилась і це призвело до їх релокації у більш безпечні регіони, зокрема найбільше – до Львівської (28,6%), Закарпатської (17,9%), Чернівецької (12,2%), Івано-Франківської (8,3%), Тернопільської (7,5%) та Хмельницької (7,5%) [1]. Крім цього, значна кількість населення була вимушені виїжджати до безпечних регіонів України або за кордон, що теж має значний вплив на діяльність підприємств. Ще одним негативним фактором рівня підприємницької активності є мобілізація працівників, оскільки високий рівень мобілізації може викликати суттєві проблеми у провадженні виробничих процесів.

За даними Work.ua показано динаміку вакансій протягом 2019–2023 рр. (рис. 1).

Типовим для всіх років є те що в кінці року з боку підприємств послаблюється пошук працівників. Продемонстрована динаміка показує, що наприкінці 2023 року кількість нових вакансій практично досягла рівня 2021 року, хоча найменша кількість вакансій була притаманна 2020 та 2022 рокам. Згідно даних [2] в Україні збереглися значні диспропорції на ринку праці як за регіонами, так і за професійними групами, з вищим попитом на

працівників у торгівлі та медицині.

Отже, підприємницька активність впливає на всі макроекономічні показники держави, включаючи валовий внутрішній продукт, створення нових робочих місць, формування платоспроможного попиту населення та збільшення надходжень до державного бюджету України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням ділової активності підприємств займається значна кількість науковців, зокрема Гарват О. [3], Гонтарева Г. І. [5], Георгіаді Н. Г. [6], Загорський В. С., Кисіль Б. М. [4].

Так, Кривов'язюк І. [7] розкрив особливості розвитку підприємництва в умовах сучасних викликів. Гарват О. [3] здійснила аналіз кількості активних суб'єктів господарювання за галузевою приналежністю та територіальним розміщенням та визначила тенденції підприємницької активності, притаманні кожній галузі за територіальною ознакою.

Загорський В. С., Кисіль Б. М. [4] визначили основні тенденції розвитку підприємництва під час військових дій та дослідили активність вітчизняного підприємництва у регіональному аспекті та за галузями промисловості. Крім цього частина науковців проаналізувала вплив війни на ринок праці, зокрема Пищуліна О., Маркевич К. [8], Крилов Д. [9], Тутова А. [10].

Проте, у цих дослідження не проводився аналіз впливу регіональної зміни ділової активності підприємств на ринок праці, що обумовлено загальною економічною ситуацією,

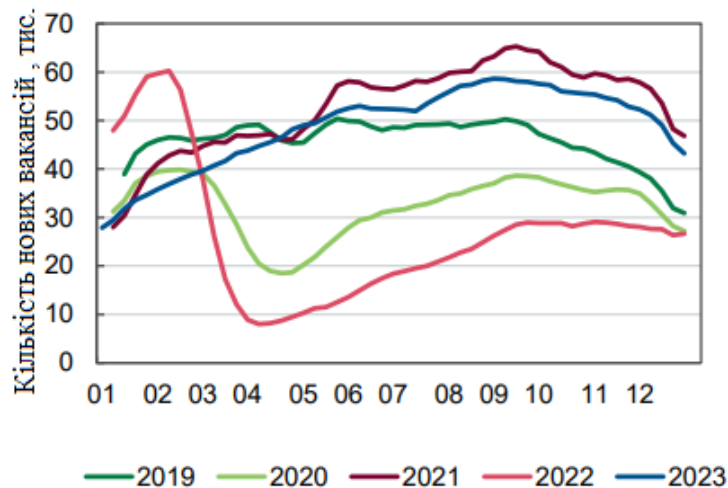

Рис. 1. Динаміка кількості вакансій протягом 2019–2023 рр. [2]

яка визначається поширенням воєнних дій на території України.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз ділової активності підприємств в регіональному розрізі, а також оцінка впливу кількості активних підприємств регіону на кількість нових вакансій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вітчизняні підприємства демонструють непогану стійкість у воєнних умовах та знаходять нові шляхи власного розвитку. Для проведення аналізу регіональних особливостей підприємницької активності в Україні у воєнних реаліях було здійснено групування регіонів України за допомогою методів кластерного аналізу. При проведенні дослідження було використано пакет прикладних програм STATISTICA, зокрема його модуль “Cluster analysis”. Для проведення кластерного аналізу нами було використано такі показники за 2023 р.: кількість активних підприємств, кількість вакансій на сайті Work.ua, фінансовий результат до оподаткування, млн грн.

У зв'язку з тим, що відібрані змінні мають різні одиниці виміру, виникає необхідність здійснити їх стандартизацію, тобто замінити вихідні дані на нормовані, які дають змогу усунути можливий вплив одиниць виміру. Отримані стандартизовані (нормовані) дані представлено в табл. 2.

За допомогою програмного продукту STATISTICA 10 на основі використання евклідової метрики нами була побудована дендрограма кластеризації регіонів України за показниками, які характеризують підприємницьку активність у 2023 році (рис. 2).

Як видно з рис. 2, на основі дендрограми регіони України можна поділити на 3 кластери.

Графік покрокового об'єднання об'єктів дослідження у кластери демонструє стрибкоподібне зростання на 21 кроці, що підтверджує доцільність поділу регіонів України за обраними показниками на 3 кластери (рис. 3).

Перевіримо це припущення, застосувавши метод k-середніх. Значення середніх змінних групування представлено на рис. 4. Для проведення порівняльного аналізу між виокремленими кластерами доцільно зіставити середні значення трьох показників (рис. 4).

Як бачимо, у першому кластері, до якого увійшла Київська область, зафіксовані найвищі значення за всіма обраними для аналізу показниками. Отже, навіть в умовах війни та високої небезпеки ракетних ударів Київська область зберігає високий підприємницький потенціал.

Другий кластер сформували Дніпропетровська, Львівська та Одеська області. Решта областей увійшли до третього кластеру.

Результати моделювання наведено у табл. 2.

До першого кластеру увійшла лише Київська область, яка продемонструвала найвищі результати у сфері розвитку підприємництва, тобто навіть в умовах війни, Київ зберігає значний підприємницький потенціал.

Другий кластер сформували Дніпропетровська, Львівська та Одеська області. Однією з причин такого складу другого кластеру є висока економічна активність областей, а їх фінансові результати та рівень зайнятості є одними з найвищих у країні. Крім цього, області другого кластеру займають вигідне географічне положення та володіють значними обсягами економічних ресурсів. Зокрема, Дніпропетровська область є великим промисловим центром, яка відомим своїм

Таблиця 1

Показники, які характеризують підприємницьку активність регіонів України станом на вересень 2023 р.

Область	Кількість активних підприємств, шт.	Кількість вакансій, шт.	Фінансовий результат до оподаткування, млн грн
Вінницька	21670	3225	4606,6
Волинська	15616	2089	3736,2
Дніпропетровська	50223	10153	16751,7
Донецька	24900	328	4417,9
Житомирська	16598	2104	3540,1
Закарпатська	16108	2115	2428,6
Запорізька	22841	1899	-1984,4
Івано-франківська	18555	3552	691,2
Київська	160020	34576	377428,9
Кіровоградська	15049	1237	2779,5
Луганська	11323	3	-39,2
Львівська	44270	9994	26492,7
Миколаївська	18123	1222	1400,4
Одеська	38973	7093	7342,8
Полтавська	21270	2741	9592,6
Рівненська	14911	2275	4613,4
Сумська	12737	964	3739,8
Тернопільська	14627	2188	2069,6
Харківська	35054	3852	4210,6
Херсонська	11118	151	107,9
Хмельницька	18191	2608	3196,2
Черкаська	18376	2434	5962,7
Чернівецька	10808	1905	780,7
Чернігівська	12241	1274	2406,4

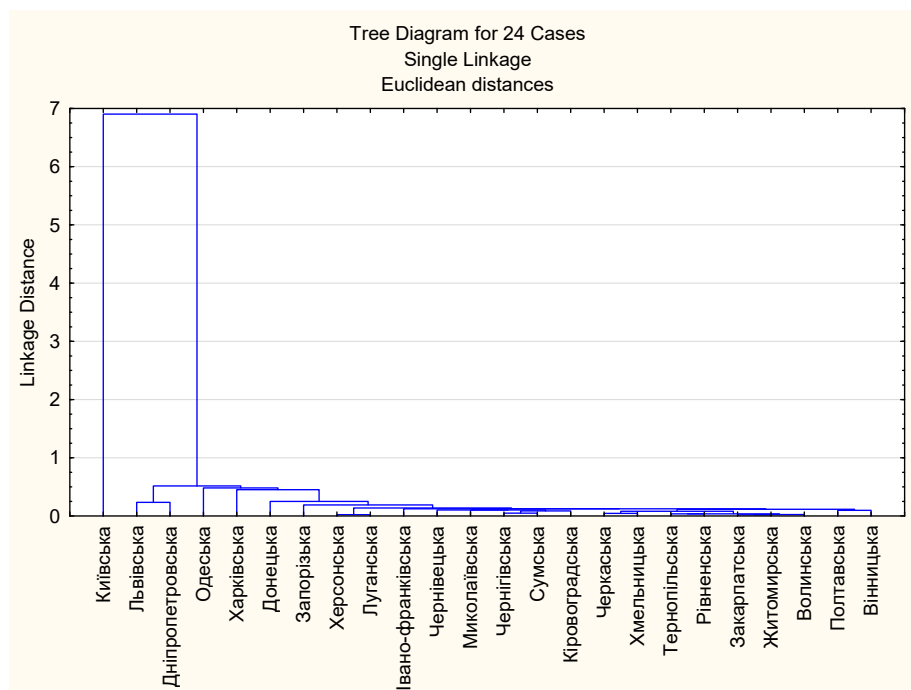

Рис. 2. Дендрограма кластеризації регіонів України за показниками, які характеризують підприємницьку активність у 2023 році

Таблиця 2

Стандартизовані значення показників, які характеризують підприємницьку активність регіонів України станом на вересень 2023 р.

Область	Кількість активних підприємств, шт.	Кількість вакансій, шт.	Фінансовий результат до оподаткування, млн.грн.
Вінницька	-0,169907186	-0,134445306	-0,2
Волинська	-0,369764981	-0,296765599	-0,2
Дніпропетровська	0,772699292	0,855479855	0,0
Донецька	-0,063276747	-0,548390629	-0,2
Житомирська	-0,337346687	-0,294622285	-0,2
Закарпатська	-0,353522822	-0,293050521	-0,2
Запорізька	-0,131249526	-0,323914239	-0,3
Івано-франківська	-0,272741186	-0,087721067	-0,3
Київська	4,39737493	4,345223247	4,7
Кіровоградська	-0,38848308	-0,418505818	-0,2
Луганська	-0,511487729	-0,594829093	-0,3
Львівська	0,576175761	0,83276073	0,1
Миколаївська	-0,287002594	-0,420649131	-0,2
Одеська	0,401308444	0,418243857	-0,2
Полтавська	-0,183112194	-0,203602896	-0,1
Рівненська	-0,393038808	-0,270188508	-0,2
Сумська	-0,464808026	-0,457514127	-0,2
Тернопільська	-0,402414363	-0,282619728	-0,2
Харківська	0,271932379	-0,044854793	-0,2
Херсонська	-0,518255295	-0,573681731	-0,3
Хмельницька	-0,284757743	-0,222606944	-0,2
Черкаська	-0,278650427	-0,247469383	-0,2
Чернівецька	-0,528489177	-0,323056913	-0,3
Чернігівська	-0,481182236	-0,413218977	-0,2

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

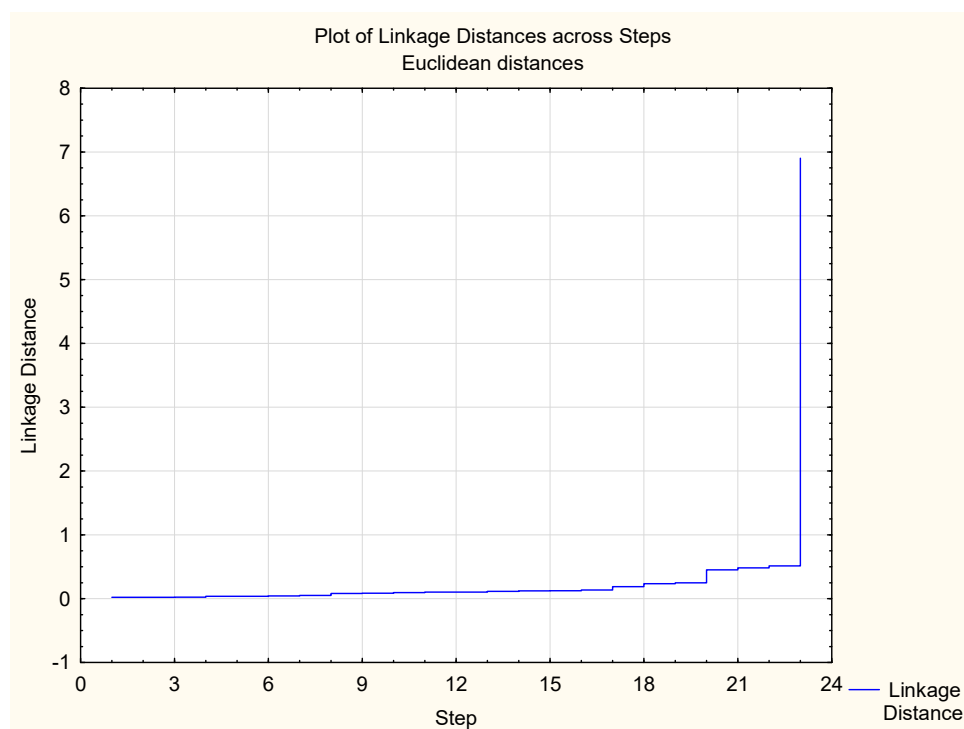

Рис. 3. Графік покрокового об'єднання регіонів України у кластери

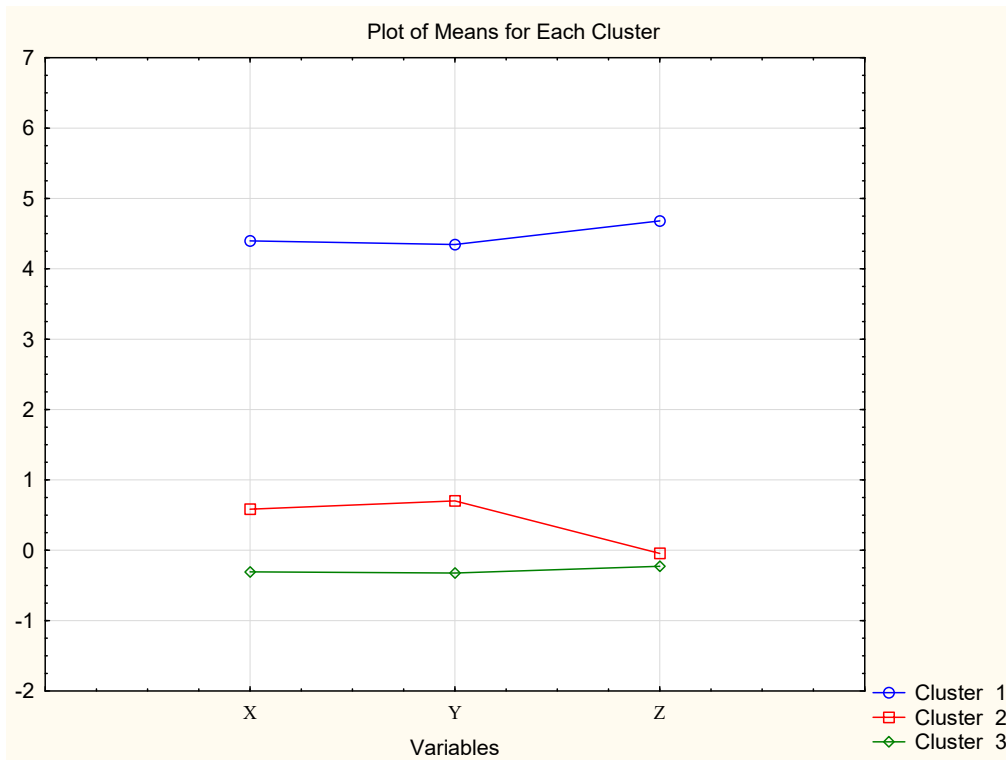

Рис. 4. Середні значення змінних групування у кластерах

Таблиця 2

Кластеризація регіонів України за показниками, які характеризують підприємницьку активність у 2023 році за методом k-середніх

Номер кластера	Об'єкти, що входять до кластера (області)	Відстань об'єкта від центру відповідного кластера
1	Київська	0,00
2	Дніпропетровська	0,140647
	Львівська	0,104938
3	Одеська	0,207628
	Вінницька	0,135139
	Волинська	0,039477
	Донецька	0,192321
	Житомирська	0,024136
	Закарпатська	0,031843
	Запорізька	0,108231
	Івано-франківська	0,138093
	Кіровоградська	0,072530
	Луганська	0,197715
	Миколаївська	0,058948
	Полтавська	0,111448
	Рівненська	0,059385
	Сумська	0,119871
	Тернопільська	0,059865
	Харківська	0,371045
	Херсонська	0,190499
Хмельницька	0,059220	
Черкаська	0,051850	
Чернівецька	0,128674	
Чернігівська	0,113235	

металургійним та гірничодобувним секторами. Цей регіон має важливе значення для української економіки, оскільки виробництво тут не лише підтримує місцевий ринок, але й має вагомий експортний потенціал. Львівська область відрізняється розвинутою інфраструктурою, активною транспортною та туристичною галузями. Це регіон має сильні економічні зв'язки з Європейським Союзом, що дозволяє зберігати високий рівень підприємницької активності навіть в умовах війни. Щодо Одеської області, то вона є ключовим портовим регіоном України, а її економічна активність тісно пов'язана з морською торгівлею, логістикою та аграрним сектором.

Всі решта областей, які характеризуються значно нижчими у порівнянні з членами перших двох кластерів значеннями показників, обраних для дослідження, увійшли до третього кластеру. Однією з причин такої ситуації є те, що частина областей, особливо Донецька, Луганська, Запорізька, Сумська, Харківська та Херсонська, безпосередньо перебувають у зоні активних бойових дій або в наближених до неї районах. Це призводить до значних втрат у фінансових результатах, скорочення кількості підприємств і вакансій, а також до збільшення економічної нестабільності. Крім цього, регіони цього кластеру, такі як Закарпатська, Тернопільська або Івано-Франківська області, характеризуються меншою індустріалізацією та залежністю від сільськогосподарського або туристичного секторів, що менш стійкі до економічних потрясінь під час війни.

Застосувавши апарат кореляційно-регресійного аналізу, спробуємо дослідити, як впливає активність розвитку підприємницького сектору в певному регіоні на можливість працевлаштування та реалізації свого трудового потенціалу його населення.

Нами було побудовано лінійну панельну регресійну модель, яка описує залежність кількості вакансій, яка спостерігалася у областях України станом на кінець третього кварталу 2023 року, від кількості активних підприємств регіону у цей період:

$$Y = -1948,27 + 0,23 * X, \quad (1)$$

де Y – кількість вакансій, X – кількість активних підприємств.

Інтенсивність зв'язку між змінними, включеними в модель регресії, вимірюється коефіцієнтом кореляції, спостережуване значення 0,987 вказує на наявність між змінними тісного прямого зв'язку. Коефіцієнт детермінації показує, що 97 % залежної змінної пояснюється

впливом незалежної змінної. Перевірка достовірності регресійної моделі та коефіцієнта кореляції на основі критерію Фішера дає підстави зробити висновок про адекватність моделі, оскільки спостережуване значення F-статистики 819,68 є більшим від табличного при рівні 0,05. Незалежна змінна, включена в модель, є статистично значимою (абсолютне значення t-статистики 6,12 є більшим від табличного при рівні 0,01).

Статистика Дарбіна-Уотсона зафіксувала розрахункове значення $DW=2,53$, яке порівнювалося з критичними статистичними значеннями для $\alpha = 0,05$, $p = 1$ і $n = 24$; $d_1 = 1,27$ і $d_2 = 1,45$. Отже, прийнятною є гіпотеза про відсутність автокореляції залишків.

Графічна інтерпретація моделі представлена на рис. 5.

Таким чином, можемо стверджувати, що зростання кількості активних підприємств безпосередньо призводитиме до зростання кількості вакансій для працевлаштування в регіоні.

Висновки. Аналіз підприємницької діяльності дав змогу встановити, що на сучасному етапі розвитку підприємництва і Україні на тлі ведення військових дій змінилась регіональна структура ділової активності підприємств. У результаті проведеного дослідження можна стверджувати, що регіони України, які увійшли до Кластеру 1 (Київська область) і Кластеру 2 (Дніпропетровська, Львівська та Одеська області) мають вигідне географічне положення та зуміли зберегти відносно високий рівень підприємницької активності, що свідчить про ефективну адаптацію бізнесу до умов військової загрози. Відповідно у цих регіонах збільшується кількість нових вакансій, що позитивно впливатиме на працевлаштування населення, величину їх доходів і загалом конкурентоспроможність регіонів. Щодо підприємств регіонів, які належать до Кластеру 3, то вони потребують підтримки з боку держави та стимулювання подальшого їх розвитку. Здебільшого до цього кластеру увійшли регіони, території яких знаходяться у безпосередній близькості до ведення бойових дій або на території яких проводяться військові дії, а також ті регіони на території яких за різних причин була низька ділова активність підприємств.

Наведені результати дослідження будуть корисні під час вирішення науково-практичних завдань, пов'язаних із розробленням і реалізацією стратегії розвитку та підвищення конкурентоспроможності регіонів органами влади на різних рівнях.

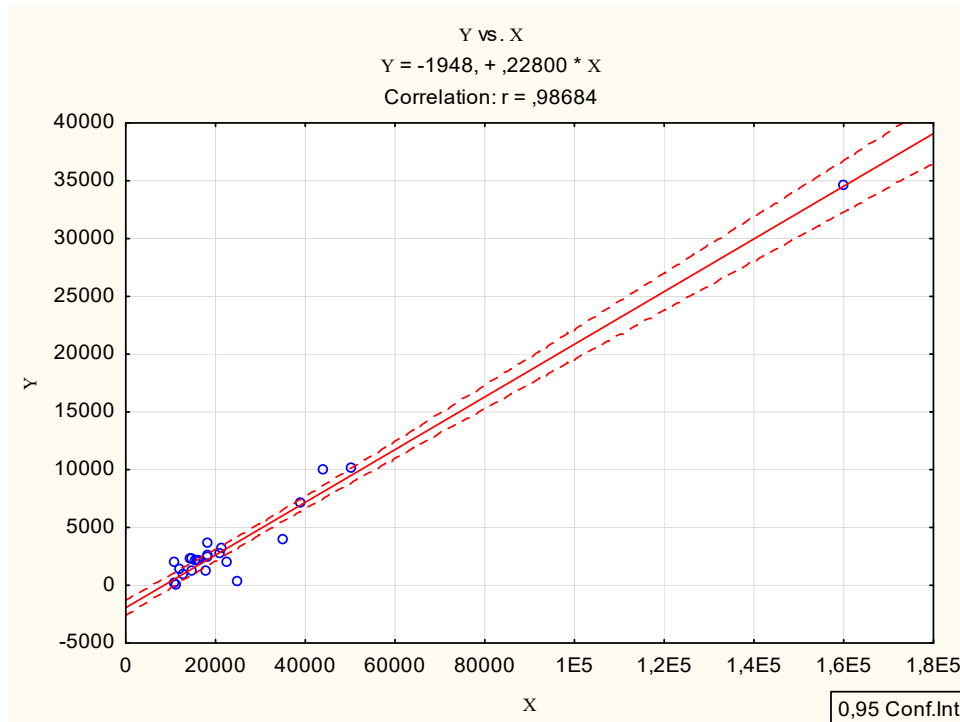

Рис. 5. Залежність кількості вакансій від кількості активних підприємств

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наумов С. Як український бізнес виживає під час війни. *Економічна правда*. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/6/697711/> (дата звернення: 15.08.2024)
2. Щомісячний макроекономічний та монетарний огляд січень 2024 року від НБУ. Київ, 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MMR_2024-01.pdf?v=7 (дата звернення: 17.09.2024).
3. Гарват О. Аналіз підприємницької активності в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6, Том 2. С. 70–75. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-13](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-13)
4. Загорський В. С., Кисіль Б. М. Проблеми стимулювання підприємницької діяльності в умовах військових дій. *Ефективність державного управління*. 2023. № 3(76/77). С. 11–18. DOI: <https://doi.org/10.36930/507601>
5. Гонтарева І. В. Підприємництво : підручник. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. 392 с.
6. Георгіаді Н. Г. Сучасний стан підприємницької активності в Україні. *Ефективна економіка*. 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4818>
7. Кривов'язюк І. В. Виклики та перспективи розвитку сучасного підприємництва в глобальному та національному вимірах. *Економічний форум*. 2023. № 1 (3). С. 109–118. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-3-14>
8. Пищуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> (дата звернення: 17.07.2024).
9. Крилов Д. В. Сучасні аспекти розвитку ринку праці в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 9. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-03-04>
10. Тутова А. С. Ринок праці в умовах війни. *Економіка і регіон*. 2023. № 1(88). С. 91–98. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1\(88\).2878](https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1(88).2878)

REFERENCES:

1. Naumov S. (2023). Yak ukrainyskyi biznes vyzhyvaie pid chas viiny [How Ukrainian business survives during the war]. *Ekonomichna Pravda – Economic truth*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/6/697711/> (accessed August 15, 2024)
2. Shchomisiachnyi makroekonomichnyi ta monetarnyi ohliad sichen 2024 roku vid NBU [Monthly macroeconomic and monetary review of January 2024 from the NBU]. Kyiv, 2024. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MMR_2024-01.pdf?v=7 (accessed September 17, 2024).

3. Harvat O. (2022). Analiz pidpriemnytskoi aktyvnosti v Ukraini [Analysis of entrepreneurial activity in Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of the Khmelnytskyi National University*. № 6, Tom 2. P. 70–75. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-13](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-13)
4. Zahorskyi V. S., Kysil B.M. (2023). Problemy stymuliuvannia pidp-ryiemnytskoi diialnosti v umovakh viiskovykh dii [Problems of stimulating entrepreneurial activity in the conditions of military operations]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia – Efficiency of public administration*. № 3(76/77). P. 11–18. DOI: <https://doi.org/10.36930/507601>
5. Hontareva I. V. (2021). *Pidpriemnytstvo: pidruchnyk [Entrepreneurship: textbook]*. Kharkiv: Vydavnytstvo KhNU imeni V. N. Karazina, 392 p.
6. Heorhiadi N.H. (2016). Suchasnyi stan pidpriemnytskoi aktyvnosti v Ukraini [The current state of entrepreneurial activity in Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4818> (accessed: 21.11.2022).
7. Kryvoviaziuk I. B. (2023). Vyklyky ta perspektyvy rozvytku suchasnoho pidpriemnytstva v hlobalnomu ta natsionalnomu vymirakh. [Challenges and prospects for the development of modern entrepreneurship in global and national dimensions]. *Ekonomichnyi forum – Economic Forum*. № 1 (3). P. 109–118. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-3-14>
8. Pyshchulina O., Markevych K. (2022). Rynok pratsi v umovakh viiny: osnovni tendentsii ta napriamy stabilizatsii [The labor market in the conditions of war: main trends and directions of stabilization]. Available at: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> (accessed: 17.07.2024).
9. Krylov D. V. (2023). Suchasni aspekty rozvytku rynku pratsi v Ukraini [Modern aspects of labor market development in Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia – Problems of modern transformations. Series: Economics and Management*. № 9. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-03-04>
10. Tutova A. S. (2023). Rynok pratsi v umovakh viiny [The labor market in conditions of war]. *Ekonomika i rehion – Economy and region*. № 1(88). P. 91–98. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1\(88\).2878](https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1(88).2878)